

17. Ткаченко В. Принцип законності як класифікаційний критерій типології держав / В. Ткаченко // Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / [відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій]. – К., 2003.—.—
Т.1. – 2003. – 879 с.
18. Зінченко В. Сучасна глобальна система суспільства: макросоціологічний підхід та світ-системний аналіз / В. Зінченко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_29/Gileya29/F1_doc.pdf/.

УДК 349.6

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ДЖЕРЕЛ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Гвоздик П.О., к.ю.н., доцент, суддя

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

У статті розглядаються основні форми систематизації екологічного законодавства України, аналізуються стан кодифікації джерел екологічного права, обґрунтовуються пропозиції щодо розробки проекту майбутнього Екологічного кодексу України.

Ключові слова: екологічне право, охорона довкілля, кодифікація, систематизація законодавства, Екологічний кодекс України.

Gvozdk P.A. SYSTEMATIZATION AS A PROMISING DIRECTION OF ENVIRONMENTAL LAW SOURCES DEVELOPMENT IN UKRAINE / Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Украина

В статье рассматриваются основные формы систематизации экологического законодательства Украины, анализируется состояние кодификации источников экологического права, обосновываются предложения по разработке проекта будущего Экологического кодекса Украины.

Ключевые слова: экологическое право, охрана окружающей среды, кодификация, систематизация законодательства, Экологический кодекс Украины.

Gvozdk P.A. SYSTEMATIZATION AS A PROMISING DIRECTION OF ENVIRONMENTAL LAW SOURCES DEVELOPMENT IN UKRAINE / The Supreme special court of Ukraine on review of civil and criminal cases, Ukraine

This article touches upon the main forms of environmental legislation systematization in Ukraine and provides the analysis of the codification state of the environmental law sources, as well as justifications of proposals for development of the future Environmental Code of Ukraine.

Key words: environmental law, environmental protection, codification, systematization of legislation, Environmental Code of Ukraine.

Розвиток джерел екологічного права – це процес утворення нових нормативно-правових актів, оновлення, коригування чинних законів та підзаконних актів, який є постійним унаслідок реагування права на всі зміни у взаємовідносинах між людиною і природою, проблеми екологічного характеру, які поглиблюються по мірі посилення антропогенного тиску на довкілля. Цей процес здійснюється не стихійно. Суттєвий вплив на нього мають дослідження стану законодавчого регулювання даної сфери суспільних відносин, а також ті, що присвячені аналізу різних форм упорядкування екологічного законодавства їх удосконаленню. У роботах Андрейцева В.І., Балюк Г.І., Бобкової А.Г., Гетьмана А.П., Єрофєєва М.І., Кулинич П.Ф., Костицького В.В., Комарницького В.М., Краснової М.В., Малишевої Н.Р., Малишка М.І., Носіка В.В., Погрібного О.О., Семчика В.І., Шульги М.В., Шемшученка Ю.С. та ін. з приводу форм,

напрямків удосконалення законодавства містяться оцінки, які не в усіх випадках збігаються. Це не випадково, адже складність процесу формування екологічного законодавства, розтягнутого в часі, маючого витоки ще з радянських часів, об'єктивно не може не призвести до неоднозначності його (процесу) сприйняття та до пропозицій, що пропонують різні варіанти упорядкування екологічного законодавства в цілому та окремих його підгалузей та інститутів. Продовжуючи ці дослідження, увагу акцентуємо на систематизації джерел екологічного права як перспективного напрямку удосконалення законодавчого регулювання даної сфери суспільних відносин.

Розгляд зазначеного питання почнемо з констатації наступного факту. Розвиток екологічного права, законів та інших нормативно-правових актів, що є носіями норм цього права, не є безконфліктним, у процесі його здійснення виникають суперечності у регулюванні тих чи інших відносин між нормами різних нормативно-правових актів, диспропорції у співвідношенні між законами та підзаконними актами на користь останніх тощо. Зазначена обставина обумовлює потребу в постійному пошуку варіантів удосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин. Хоч вирішується це різними способами в основі їх лежить усвідомлення того, що правові норми, що регулюють відповідну сферу суспільних відносин, знаходяться у взаємозалежності й мають бути узгоджені. Під цим кутом зору оцінюються нормативно-правові акти, приймаються рішення про їх упорядкування, унаслідок чого можуть прийматися нові редакції законів, насамперед, системоутворюючого характеру (кодекси, тощо), або ж нові законодавчі акти, що узагальнюють норми права з відповідного питання.

За правило удосконалення чинного законодавства базується на системному підході до вирішення цього питання. Тобто врахуванні того, як уточнення, коригування відповідної правової норми позначиться на інших нормах цього та інших законах, чи є необхідність у зв'язку з таким уточнення у внесенні змін до інших законів. Наслідком такого врахування є прийняття закону про внесення змін з одного питання до різних законів (прикладом даного роду є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності садівницьких товариств та дачних кооперативів» від 14.01.2011 р. [1], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання і відтворення тваринного світу» від 21.01.2011 р. [2], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання інформації про вміст у продукції генетично модифікованих компонентів» від 17.12.2009 р. [3] та ін.), або ж, якщо зміни обумовлені прийняттям відповідного закону, то включення до цього закону перехідних положень, у яких пропонуються зміни до інших законів, які необхідні для реалізації відповідного закону. Такі зміни системного характеру чи окремі зміни до положень певного закону мають поточний, перманентний характер дозволяють утримувати окремі нормативно-правові акти на належному рівні, узгоджувати їх з потребами природоохоронної практики, екологічними інтересами суспільства. Інший характер має удосконалення законодавства, що викликається потребою в системних змінах у правовому регулюванні суспільних відносин. Така потреба виникає тоді, коли формат чинних законів не дозволяє вирішувати завдання, обумовлені екологічними та іншими інтересами суспільства, коли відсутній системоутворюючий закон, що має об'єднувати на єдиних принципах інші нормативно-правові акти, що регулюють певні суспільні відносини, або ж чинний системоутворюючий закон втрачає здатність системно впливати на розвиток правового регулювання з певних питань. Тобто виникає проблема коригування (упорядкування) не окремих правових норм, а певної системи нормативно-правових актів.

Діяльність із приведення нормативно-правових актів в упорядковану систему в теорії права визначають як систематизацію законодавства [4, 469]. Теорія права України

розглядає чотири можливі форми систематизації. Найпростіша з них – це облік нормативно-правових актів, коли всі акти, що видаються в межах певної галузі законодавства чи правової системи в цілому, обліковуються (як у ручному, так і в електронному режимі). Другою формою систематизації нормативно-правових актів є інкорпорація – це поєднання та розміщення нормативно-правових актів повністю чи частково в тому чи іншому порядку (хронологічному, алфавітному, предметному) у збірники чи зібрання після певної технічної обробки без зміни їх змісту [5, 384]. Третьою формою систематизації є консолідація нормативно-правових актів, під якою розуміється подолання розрізненості нормативно-правових актів, виданих у різний час стосовно самого предмета правового регулювання, шляхом їх поєднання в єдиний укрупнений нормативно-правовий акт з усуненням повторень і суперечностей без зміни змісту [5, 385]. У юридичній літературі консолідація зазвичай розглядається як спосіб, що при певних обставинах у перспективному періоді може використовуватися в Україні для об'єднання нормативного матеріалу з питань охорони довкілля, зменшення кількості еколого-правових нормативних актів.

Нарешті, четвертою, найвищою формою систематизації є кодифікація, яка є способом якісного упорядкування законодавства, вона спрямована на забезпечення узгодженості і комплексності відповідної галузі чи сфери законодавства. У процесі кодифікації законодавець прагне об'єднати правовим регулюванням і систематизувати діючі норми, які витримали випробування часом і не втратили свого регулюючого значення, а також переглянути їх зміст під кутом зору осмислення потреб поточного етапу правового регулювання відповідної сфери, викласти нормативні приписи в логічну, внутрішньо узгоджену систему, забезпечити максимальну повноту регулювання суспільних відносин. Результатом кодифікації є принципово новий зведений законодавчий акт системоутворюючого характеру. На відміну від звичайних законів, які присвячені, за правило, вирішенню конкретної проблеми (наприклад, Закон України «Про екологічну експертизу», Закон України «Про Червону книгу України», Гірничий Закон України тощо) акти системоутворюючого характеру розглядаються як впорядкована система пов'язаних один з одним нормативних приписів, котрі мають регулювати на основі єдиних принципів визначену сферу відносно однорідних і досить стійких суспільних відносин (наприклад, Водний кодекс України, Лісовий кодекс України, Закон України «Про тваринний світ» тощо). Кодифіковані (системоутворюючі) акти впливають на формування звичайних законів, нерідко ініціюють прийняття останніх, зв'язують їх у єдину систему на основі базових принципів, положень. Наглядним прикладом тут може слугувати Земельний кодекс України, який сформулював ключові положення земельного законодавства, визначив його основні інститути та надав поштовх для прийняття відповідно до нього серії законів, що регулюють окремі питання, пов'язані з земельними відносинами (закони України: «Про оцінку землі», «Про охорону земель», «Про державну експертизу землепорядної документації», «Про використання земель оборони», «Про розмежування земель державної та комунальної власності», «Про землеустрій», «Про державний контроль за охороною та використанням земель», «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів», «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб» тощо).

Таким чином, для подальшого розвитку законодавства особливе значення має опрацювання кодифікованих нормативно-правових актів. Аналізуючи з цієї точки зору екологічне законодавство України, можна відмітити, що тенденція щодо формування кодифікованих актів має сталу динаміку, яка підтверджує висновок про зв'язок систематизації із системою права. Саме з огляду на систему екологічного права з 1991

року в Україні розпочався і сьогодні продовжується процес формування та упорядкування екологічного законодавства. Так, за допомогою Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» була визначені основні, принципові положення законодавства в галузі охорони навколишнього природного середовища, встановлений системний зв'язок інших законів, що регулюють природоресурсні відносини з цим Законом, а через нього й між собою. Можна стверджувати, що екологічне законодавство України за своєю зовнішньою формою адекватне такій властивості права, як системність. Це у свою чергу є показником того, що екологічне законодавство розвивається за визначеними в теорії вимогами та принципами побудови галузі права, утворює передумови для наступного свого упорядкування на чітко визначених засадах. Утім зазначене не слід сприймати як те, що екологічне законодавство вже остаточно структуроване, має заданість, яка не підлягає перегляду. Зовсім ні. Рівень систематизації може і повинен підвищуватися з огляду на існуючі резерви в законотворчості та потреби практики.

Сьогодні, зокрема, є очевидним, що формат закону явно недостатній для основного кодифікаційного акта у даній сфері (не дозволяє у всіх деталях виписати ключові положення з охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, природокористування). Тому безперечним є визнання необхідності розробки та прийняття Екологічного кодексу України. Однак існують досить полярні підходи щодо вирішення цього питання. Так, одні дослідники вважають, що Екологічний кодекс має охоплювати увесь комплекс питань, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, включаючи правовий режим охорони та використання природних ресурсів. Цю позицію підтримує, зокрема, у своїх роботах В.В. Костицький [6, 70]. Інші дослідники додержуються того погляду, що Кодекс повинен зосередитися на ключових проблемах охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки й не заглиблюватися в регламентацію питань охорони та використання природних ресурсів (таку точку зору висловив, зокрема, М.І. Єрофеев [7, 5-14]). Не поглиблюючись у дискусії з приводу визначення екологічного права зауважу, що другий підхід щодо опрацювання майбутнього Екологічного кодексу виглядає найбільш прийнятним. Він дозволяє не втягуватися в довготерміновий процес розробки суперкодексу, що має увібрати все надзвичайно розгалужене екологічне законодавство, а зосередитися на ключових, принципових питаннях законодавчого забезпечення охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування. Важливим завданням майбутнього Екологічного кодексу України має стати забезпечення відповідно до Конституції України уніфікованого, інтегрованого підходу до визначення правових засад права власності на природні ресурси та права природокористування. У цьому кодексі слід установити й правові засади організації та здійснення природокористування в Україні. Головним завданням тут є, зокрема, визначення, окрім принципів природокористування, підстав виникнення права на користування природними ресурсами також основних параметрів існуючої моделі поділу права природокористування на загальне і спеціальне, сприяти тим самим усуненню неузгодженостей у цьому питанні між окремими актами природо-ресурсного законодавства (нагадаємо, що не передбачає поділу на загальне й спеціальне природокористування земельне, гірниче законодавство та законодавство про атмосферне повітря). Є сенс запропонувати для включення в майбутній Екологічний кодекс України самостійного розділу «Право на природні ресурси», який має складатися з двох глав «Право власності на природні ресурси» (на основі конституційних положень щодо права власності на природні ресурси має визначити засади права державної, комунальної та приватної власності на природні ресурси) та «Право природокористування» (повинен встановити базові положення з організації загального та спеціального природокористування в Україні, визначити основні вимоги та умови надання спеціальних дозволів на природокористування, основні права та

обов'язки природокористувачів тощо). Починатися ж Екологічний кодекс повинен із розділу «Загальні засади», у якому мають бути визначені сфера застосування цього кодексу, система законодавства, що регулює екологічні відносини, основні екологічні принципи, суб'єкти та об'єкти правовідносин у галузі охорони довкілля, екологічної безпеки та природокористування, основні складові державної системи охорони довкілля. Ключовим підрозділом Екологічного кодексу України має стати розділ «Екологічні права та обов'язки фізичних осіб в Україні». Необхідність у ньому зумовлюється тим, що у випадку, коли правам та обов'язкам у галузі охорони довкілля, екологічної безпеки, природокористування не приділяється належної уваги, то вони лишаються лише символами. В Екологічному кодексі України також мають бути розділи, що визначають: засади організації охорони довкілля на загальнодержавному та місцевому рівнях; засади екологічної безпеки в Україні; участь України в міжнародному співробітництві в галузі охорони довкілля; заходи реагування на порушення законодавства в галузі охорони довкілля та інші.

Не вичерпав себе і природоресурсний напрямок кодифікації екологічного законодавства. Про це свідчить, зокрема, те, що основні природоресурсні кодифікаційні акти поступово обростають навколо себе спеціалізованими законами. Тобто розвиток природоресурсного законодавства здійснюється «в ширину», а не «в глибину». Наприклад, гірничі відносини на даний час регулюються окрім Кодексу України про надра також Гірничим Законом України, законами України «Про державну геологічну службу України», «Про концесії», «Про угоди про розподіл продукції», «Про нафту і газ», «Про рентні платежі за нафту, природний газ і газовий конденсат», «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», «Про видобування та переробку уранових руд». Зазначене вказує на існування підстав для проведення нового етапу кодифікації гірничого законодавства, розробки нової редакції Кодексу України про надра з метою усунення надзвичайної розгалуженості гірничого законодавства. Аналогічна ситуація має місце і в інших галузях природоресурсного законодавства. Зокрема, актуальним стає питання про об'єднання Лісового кодексу України та Закону України «Про рослинний світ», які регулюють однорідні суспільні відносини. Наслідком такого об'єднання мало б стати прийняття Кодексу про ліси та інші об'єкти рослинного світу. Назріло питання й про упорядкування норм, що регулюють відносини, пов'язані з формуванням, забезпеченням функціонування та охороною територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інших природоохоронних територій (містяться, зокрема, у Законі України «Про природно-заповідний фонд України», Законі України «Про екологічну мережу України», Законі України «Про Червону книгу України» тощо). З цією метою варто подумати про можливість розробки кодексу про природно-заповідний фонд та інші території та об'єкти, що підлягають особливій охороні. Не знімається з порядку денного питання про подальшу кодифікацію земельного законодавства. Чинний Земельний кодекс України (2001 р.) лише визначив канву, по якій відповідне законодавство має розвиватися далі. Зокрема, передбачив розробку серії законів, що мають регулювати земельні відносини. Проте, за такого розвитку земельного законодавства чинний Земельний кодекс України може розчинитися серед інших законодавчих актів, що регулюють дану сферу суспільних відносин. Щоб цього не відбулося доцільно повернутися до ідеї розробки Кодексу законів України про землю, у якому слід врегулювати всі можливі відносини, що виникають у зв'язку з використанням, відтворенням та охороною земель в Україні [8; 9].

Усе зазначене дозволяє зробити висновок, що в найближчій перспективі слід чекати нового витка кодифікаційного упорядкування екологічного законодавства.

З огляду на все розглянуте можна констатувати, що систематизація екологічного законодавства, як і інших галузей законодавства, є важливим моментом його існування (розвитку). Вона здійснюється в різних формах і має своїм завданням упорядкувати

чинне законодавства, забезпечити узгодженість між різними правовими нормами, сприяти розвитку як галузі екологічного законодавства в цілому, так і окремих його підгалузей та інститутів.

Особливе значення для систематизації екологічного законодавства має його кодифікація, яка передбачає, насамперед, утворення кодифікованих нормативно-правових актів, тобто актів, що чинять системоутворюючий вплив на галузь законодавства в цілому, так і на формування його складових частин. Хоч на практиці в даній галузі законодавства зазначені акти мають різну форму (закони, кодекси), проте досвід вказує, що саме кодексам має бути надана перевага в систематизаційних процесах екологічного законодавства. Адже їм властиві не тільки загальні ознаки й функції нормативно-правових актів, а й особливі. Це, зокрема, особиста системність, жорстка і в той же час динамічна консолідованість їх приписів, розмежування приписів за їх призначенням та функціями, які вони виконують, встановлення між нормативно-правовими приписами цих актів різноманітних зв'язків тощо [10, 95-100]. До особливих ознак кодексів, у тому числі присвячених охороні та раціональному використанню природних ресурсів, охороні довкілля, слід віднести властивий їм підвищений авторитет та юридичну силу, ключову роль у системі відповідного законодавства.

Важливим підсумком кодифікації екологічного законодавства має стати не тільки досягнення загальної упорядкованості системи еколого-правових приписів, а й зменшення загальної кількості нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері взаємодії людини і природи. Ці нормативно-правові акти мають утворити чітку систему й включати до себе переважно приписи прямої дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності садівницьких товариств та дачних кооперативів : Закон України від 14.01.2011 р. // *Голос України* від 05.02.2011 р. – № 22. – С. 12.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання і відтворення тваринного світу : Закон України від 21.01.2011 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2010. – № 10. – Ст. 108.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання інформації про вміст у продукції генетично модифікованих компонентів : Закон України від 17.12.2009 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2010. – № 9. – Ст. 84.
4. Алексеев С.С. *Общая теория права* : [учебник] / С.С. Алексеев. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Проспект, 2009. – 469 с.
5. Скакун О.Ф. *Теорія права і держави (Енциклопедичний курс): [підручник]* / О.Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2006. – 776 с.
6. Костицький В.В. *Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні)* / В.В. Костицький. – К., 2001. – 285 с.
7. Єрофеев М.І. Питання кодифікації екологічного законодавства / М.І. Єрофеев // *Вісник академії внутрішніх справ МВС імені 10 річчя незалежності України. Науково-теоретичний журнал*. – 2004. – № 1. – С. 5–14.
8. Андрейцев В.І. Концептуальні засади реформування земельних правовідносин в Україні / В.І. Андрейцев // *Державно-правова реформа в Україні : матеріали науково-практичної конференції*. – К., 1997. – С. 36–40.

9. Андрейцев В.І. Проблеми кодифікації земельного законодавства (концептуальні підходи щодо підготовки проекту Кодексу законів України про землю) / В.І. Андрейцев // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1999. – С. 64–71.
10. Євграфов П.Б. Роль кодифікаційних актів у формуванні системи законодавства України / П.Б. Євграфов, Є.П. Євграфова // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії та практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: 1999. – С. 95–100.

УДК 159.98:351.746.2

ПСИХОФІЗИЧНА УСТАЛЕНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Романовська І.В., к.ю.н., старший викладач

Кримський юридичний інститут

Одеського державного університету внутрішніх справ України

У статті розглядаються деякі причини, які призводять до професійної нестійкості, та надаються деякі рекомендації щодо надання психофізичної усталеності працівників підрозділів кримінальної міліції.

Ключові слова: психофізична усталеність, оперуповноважений кримінальної міліції, професійна деформація, агресивність.

Romanovskaya I.V. ПСИХОФИЗИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ СОТРУДНИКОВ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ КРИМИНАЛЬНОЙ МИЛИЦИИ / Крымский юридический институт Одесского государственного университета внутренних дел Украины, Украина

В статье рассматриваются некоторые причины, которые приводят к проявлениям профессиональной неустойчивости, а также приводятся некоторые рекомендации по формированию психофизической устойчивости сотрудников подразделений криминальной милиции.

Ключевые слова: психофизическая устойчивость, оперуполномоченный криминальной милиции, профессиональная деформация, агрессивность.

Romanovskaya I.V. PSIKHOFIZICHESKAYA STABILITY OF EMPLOYEES OF SUBDIVISIONS OF CRIMINAL MILITIA / Crimean legal institute of the Odessa state university of internal affairs of Ukraine, Ukraine

Some reasons which result in the displays of professional instability are examined in the article, and some recommendations over are similarly brought on forming of stability of employees of subdivisions of criminal militia.

Key words: stability, the criminal militia, professional deformation, aggressiveness.

Професія оперуповноваженого кримінальної міліції пред'являє високі вимоги не лише до фізичного, але й психічного здоров'я як основи надійності психофізичної усталеності. Звичайно, що епізодичними заходами проблему надійності не вирішити. Культ здорового способу життя повинен стати природною, органічною потребою фахівця протягом всієї його професійної та життєвої колії.

Яка ж реакція людини на особливо складні й незвичні умови, цілком незнайому їй обстановку? Вона або опановує ситуацію і вчиняє свідомо, або обстановка оволодіває нею, і тоді вона починає діяти імпульсивно.